

פרק י"ב

בניין הכוח בעימות מוגבל¹

מבוא

ב"כנס הרצליה", בנאום פומבי פתוח לציבור, הודה ראש השב"כ, אבי דיכטר, כי "מערכת הביטחון לא סיפקה לעם ישראל את 'חליפת המגן' שהוא ראוי לה בשלוש השנים של האינתיפדה".² למעשה, מנקודת המבט של התוצאה — 904 הרוגים, רובם אזרחים — הודה ראש השב"כ באי הצלחה של גורמי הביטחון השונים במדינה לספק את המצופה מהם במהלך יותר משלוש שנות לחימה עם הפלסטינים.³

בדרך כלל אנו מחפשים את הסיבות לתוצאה עגומה מעין זו בתפיסת ההפעלה ובשיטות הפעולה. מאמר זה יתמקד בבחינת חלקו של בניין הכוח והכנתו לקראת ההתמודדות בעימות המוגבל, מבלי לגרוע מהצורך לדון גם בהפעלת הכוח.⁴ הדיון בבניין הכוח נובע מתחושת החסר בעיסוק התיאורטי ברכיב זה, לפחות באופן יחסי לדיון בהפעלתו.

בניין הכוח הוא עניין מורכב בפני עצמו. זוהי מערכת רבת משתנים, תלויה הקשר, מותנית בסד של אילוצים ומשאבים, רגישה להזדמנויות ולסיכונים. בניין הכוח הוא תהליך ארוך-טווח המתקיים בסביבה של אי-ודאות. עם זאת, הוא נדרש לתוצר מוחשי, ממשי ורלוונטי לעת הבשלתו והפעלתו.

העימות המוגבל שונה בטבעו, באופיו ובמהותו מהמלחמה גבוהת העצימות.⁵ בדרך כלל כוח צבאי נועד למלחמה גבוהת עצימות, מתוך הנחה סמויה ובלתי מודעת שבניין הכוח והכנתו למלחמה 'רגילה' מכילים בתוכם גם את המוכנות לעימות מוגבל. ההנחה המחמירה יותר בתחום בניין הכוח לעימות המוגבל אומרת, כי לכל היותר יש לבצע התאמות בכוח המיועד למלחמה קונבנציונאלית לצורכי העימות המוגבל. הנחה סמויה נוספת, היא ההתייחסות הסלחנית כלפי העימות המוגבל, בכך שאין הוא נתפס כאיום קיומי, ולכל היותר כימטרד קיומי.

בהמשך להנחות הסמויות, ראוי, ראש לכל, לברר את טבעו של העימות המוגבל ואת התייחסותו למלחמה הקונבנציונאלית בהקשר של בניין הכוח. בירור זה יבוצע

באמצעות אפיון דפוסי הפעולה הייחודיים לעימות המוגבל, ומעגלי המענה הכוללים המאפשרים התמודדות עם הבעיות והאתגרים שמציב עימות מעין זה. שילוב שני המשתנים העיקריים – דפוסי הפעולה ומעגלי המענה – עם רכיבי בניין הכוח יספק את המסגרת המתודולוגית לניתוח הבעיה ולהכוונה לכיווני פעולה כלליים ואפשריים.

דפוסי הפעולה בעימות מוגבל

דפוסי הפעולה של העימות המוגבל כוללים: **פעולות לחימה; פעולות שיטור; פעולות מנהליות-אזרחיות; ופעולה תודעתית**. חלוקה זו היא תיאורטית בלבד, ואין לה בהכרח מענה ארגוני תואם. במציאות המורכבת והבעייתית של העימות המוגבל יתערבבו וישתלבו דפוסי הפעולה אלה באלה. לדוגמה, הפגנה 'תמימה' המחייבת פעולה משטרתית תגלוש לתחום הלחימה ברגע בו יפעילו המפגינים אמצעי לחימה קרים וחמים. פעולה מנהלית כמו הריסת מבנה פלסטיני בלתי חוקי שתיתקל בהתנגדות מזוינת, תהפוך בהתאם לפעולת לחימה.

פעולות הלחימה

פעולות אלה מכוונות בעיקרן לשלילת היכולת הפיזית של גורמי הטרור השונים. בעימות המוגבל הלחימה נערכת באופן גלוי וסמוי. ככלל, היא מותנית ותלויה במידע מדויק. בהיעדר מידע, הכוח הצבאי יתקשה לגשר עליו. המודיעין מהווה את מרכז פעילות הלחימה, המחייבת טווח רשת המכסה את פוטנציאל האיום מבחינת שיוכו הפוליטי, זיקתו הארגונית, היכולת לגייס אותו ועוד. בדפוס פעולת הלחימה נערכות פעולות מוכרות מעולם המושגים של תורת הלחימה הקונבנציונאלית כמו: כיבוש יעד, פשיטה והגנה, לצד פעולות פחות נפוצות בתו"ל, כמו מעצר מבוקשים, יירוט חוליות ובעיקר לחימה בטכניקות תחבולניות ייחודיות.⁶ פעולת הלחימה היא מטבעו של הארגון הצבאי ושירותי המודיעין השונים.

פעולות השיטור

מכוונות בעיקרן לאכיפת חוק וסדר, בין אם מדובר בפלסטינים ובין אם מדובר בישראלים. אל מול החוק – כולם שווים. פעולה זו תכלול גם מאפיינים הקשורים באכיפת תקנות התעבורה ועד טיפול במשיגי גבול פליליים. מובן שאל מול הפלסטינים אין זו פעילות שיטורית רגילה. פעם, שנכנס לפעילות השיטורית יסוד של שכנת חיים, הוא הופך אותה למשהו שונה. פעילות שיטורית עלולה לכרסם בערכי

לחימה כמו: נחישות ואי הססנות, ותגובה מהירה, אינסטינקטיבית וזריזה.

הפעולות המנהליות-אזרחיות

מכוונות בעיקרן לטיפול הומניטארי באוכלוסייה הנמצאת תחת ממשל צבאי, לצורך קיום שגרת חיים סבירה. פעולות השיטור והפעולות המנהליות אינן מתקיימות באופן טבעי בארגון צבאי, והן מתאימות לארגון משטרתי ולארגון אזרחי-ממשלתי. פעולות אלה דורשות התמחות ייחודית של בעלי מקצוע בתחומים שונים. השוני המהותי בין לפעולות הלחימה, הוא בכך שמטבען, תכליתן של פעולות הלחימה, היא להרוג בני אדם בעוד האחרות נועדו לאפשר את קיומם.

הפעולה התודעתית

תכליתה להעצים, לטשטש או לצמצם את התוצאה המושגת באמצעות הפעולה הפיזית, בעיקר בתחום הרתעת הצד השני מלפעול. לעיתים, יכולה פעולה זו להתקיים באופן עצמאי ובלתי תלוי בפעולה ממשית אחרת. הפעולה התודעתית תופסת מקום מרכזי בעימות המוגבל, ויש הרואים בה את דפוס הפעולה הדומיננטי המביא להכרעה.⁷ מרכיב התודעה מתקיים בכל מעגלי המענה ובכל רמות התפקוד בעימות המוגבל, ולא ניתן לזהותו באופן ברור ומובהק עם מסגרת ארגונית בלעדית.

בירור, זיהוי, תיוג והכרת דפוסי הפעולה השונים במהותם, בחלוקה הבסיסית שבין פעולות לחימה, פעולות שיטור, פעולות מינהל-אזרחיות ופעולה תודעתית, יסייעו בבניית כוח שיתאים לכל דפוס פעילות. שיוך ארגוני של העוסקים בנושא על-פי הקטגוריות הללו עשוי להקל על מלאכה זאת. אולם, לפחות בשלב התכנון והחשיבה, יש לפרק את מסגרות החשיבה הארגוניות, על מנת למצוא את המענה הכולל והמיטבי.

מעגלי המענה בעימות המוגבל

את ההתמודדות עם האיום על ביטחונם של תושבי ישראל, שנוצר במהלך העימות המוגבל עם הפלסטינים, אפשר לתאר בצורת **מעגלי מענה**. חלוקה מסוג זה תסייע, לפחות בשלב התכנון, להחלטה על חלוקת המשאבים. יציקת התוכן הקונקרטי לחלוקה העקרונית, תבטא למעשה את התפישה הכללית למענה האפשרי. לכל מעגל יש את המאפיינים הייחודיים לו.

חמישה הם מעגלי המענה: ראש לכול הוא **מעגל ההרתעה**; אחריו, **מעגל הסיכול והמניעה**; **מעגל היירוט**; **מעגל ההתגוננות הפסיבית**; וסוגר את הרשימה – **מעגל**

ההכרעה הכוללת. ארבעת המעגלים הראשונים מקיימים ביניהם יחסי גומלין. כך, אי הצלחה מלאה של האחד מהווה את התשומה של המעגל הבא בתור.⁸ מעגל ההכרעה הכוללת יכול לנבוע מארבעת קודמיו, אולם אין הכרח בכך והוא יכול לבוא בפני עצמו. כך למשל, הכרעה כוללת, המבטלת את הצורך במתן מענה, יכולה לבוא גם מכיוון פעולת התערבות חיצונית⁹ או מדינית.

בהרתעה קונבנציונאלית, המבוססת על כוח צבאי, צריכים להתקיים כמה תנאים. קודם כל צריך שיהיה כוח צבאי משמעותי בעל יכולת מבצעית מוכחת, לפחות בתודעת היריב. המדינה, צריכה להצטייר כך שיש לה את הנכונות להפעיל את אותו כוח צבאי ויש לה את הנכונות הצבאית והחברתית לספוג קורבנות בהתאם.¹⁰ בעימות המוגבל, לכוח הצבאי אין משמעות דומיננטית ומכרעת. **מגבלות ההפעלה שלו,** ברורות היטב ליריב ומכאן שלעיתים העוצמה הופכת לרועץ. למעשה, לימוד והכרה של מגבלות הפעלת הכוח של הצד החזק דוחקת את הצד החלש להשתמש בטכניקות הלחימה של העימות המוגבל. החוסן החברתי-לאומי, שהוא המשלים של פרמטר הנכונות בהקשר של כושר הספיגה, אינו תלוי רק בצבא, אם כי גם לצבא יש חלק משמעותי בבנייתו.

ייעודו של המעגל השני, **מעגל הסיכול והמניעה,** הוא שלילת היכולת הפיזית של היריב להוציא פעולות גרילה וטרור בשלבי התהוותן. במעגל זה נמצא את איתור והשמדת מעבדות חבלה, מעצר מבוקשים, מניעת הסתה, פגיעה בבכירים, מניעת העברת אמצעי לחימה ועוד. במעגל זה נמצא כוחות גדולים וגלויים הפועלים במשימות של כיבוש, פשיטה ותקיפה, ולצידם כוחות קטנים, סמויים ומיוחדים, המבצעים פעולות נקודתיות איכותיות, המאופיינות במודיעין מתאים.

אי הצלחה מלאה במעגל השני יביא **למעגל היירוט.** במעגל זה ינסו כוחות צבאיים ואחרים למנוע ממבצעי פיגוע להגיע ליעדם. מעגל זה דורש כוחות גדולים יחסית, כאשר אין זה מחויב המציאות שכולם יתמחו בלחימה. כאן נמצא כוחות לחימה לצד כוחות שיטור. תפקיד כוחות השיטור במעגל זה הוא לבור את המפגעים משאר האוכלוסייה התמימה, מבלי לפגוע באופן חריף בשטף החיים האזרחי. במעגל זה התלות במודיעין קיימת, אולם משקלה פוחת עקב מסת הכוח הנדרשת גם לפעולות אקראיות במערך קבוע כמו סיורים ונקודות בידוק.

מעגל ההתגוננות הפסיבית ממוקם סמוך לאובייקט שנבחר כיעד לגרילה או לטרור.¹¹ מעגל זה יממש את עצמו כאשר שלושת קודמיו כשלו. כאן נמצא את המיגון האישי, מיגון כלי-רכב, מבנים, מקלטים, מעגלי אבטחה ובידוק במקומות ציבוריים והמוניים, אבטחת תחבורה ציבורית ועוד. מעצם טבעו, מעגל ההתגוננות הפסיבית

בעימות המוגבל הוא אזרחי במהותו ולצבא אין יתרון בולט כלשהו בתחום זה על פני רשויות אחרות, כמו המשרד לביטחון פנים והרשויות המקומיות.¹²

מעגל ההכרעה הכוללת יכול לבוא דרך הכרעה צבאית ברורה, שעיקרה הוא שלילת היכולת הפיזית לבצע פעולות טרור, או באמצעים אחרים כמו התערבות חיצונית כפויה או בתיאום או דרך מהלכים מדיניים. נושא ההכרעה בכלל, ובעימות המוגבל בפרט, הוא רחב ועמוק הרבה יותר מכדי שאפשר יהיה לדון בו במסגרת מאמר זה.

החלוקה המעגלית חשובה לענייננו בהיבט של מציאת נקודת האיזון האופטימאלית להשקעת משאבים במעגל זה או אחר, בהתאם למידת האמונה שלנו בהצלחתו אל מול הנזק הנסבל האפשרי. לדוגמה, אם מעגל המניעה והסיכול יוכיח את עצמו אזי אין לנו צורך בהשקעה בהתגוננות הפסיבית. אם מעגל היירוט יצליח במקום שנכשל קודמו, אזי גם במקרה זה אפשר לוותר על השקעה במעגל הרביעי. ההשקעה בהתגוננות הפסיבית היא הבעייתית ביותר, בגלל טבעו ואופיו של העימות המוגבל הנוכחי שהופך כל אדם במדינה למטרה פוטנציאלית. **המציאות דורשת מאיתנו השקעה בכל חמשת מעגלי המענה** באופן שימוצה המרב מכל אחד מהם.

שילוב דפוסי הפעולה עם מעגלי המענה ובניין הכוח בעימות מוגבל

ארבעת דפוסי הפעולה המאפיינים את העימות המוגבל במכפלת **חמשת מעגלי המענה** יוצרים עשרים אפשרויות שונות. כך נוכל לשאול את עצמנו, לדוגמה, מהי התרומה האפשרית של כל דפוס פעולה – לחימה, שיטור, מנהלתי ותודעתי – להרתעה? או מכיוון אחר נוכל לברר במה השיטור, למשל, יכול לתרום בכל אחד ממעגלי המענה? – הרתעה, סיכול ומניעה, יירוט, התגוננות פסיבית והכרעה כוללת.

מתודולוגיה זו הולכת ונעשית סבוכה יותר, אם בבניין הכוח עסקינן. נדרשת קודם כל הפרדה והבנה כי בניין הכוח הוא רק אחד מחמשת תחומי התפקוד הקבועים של הצבא. האחרים הם: **הכנת הכוח; קיומו; הכנת תשתית ומרחב; והפעלת הכוח**. מעבר לעובדה זאת, הרי מדובר למעשה בארגונים שונים, האמורים להשלים, לתאם ולשלב ביניהם את המענה הכולל. כך נראה, על הסף, כי לא ניתן לכנס מלאכה זו. גם אם נתייחס רק לבניין הכוח הצבאי במערכת סבוכה זו, נצטרך למיין אותו על-פי חמשת הרכיבים הקלאסיים שלו: **תורת לחימה; כוח-אדם; אמצעי לחימה; מבנה וארגון; והכשרות ואימונים**.

"החלקת" המרחב התפיסתי, ולא רק רישותו,¹³ וחלוקתו למעגלי המענה תוך התמקדות בדפוסי הפעולה השונים מזווית ההתבוננות של רכיבי בניין הכוח, לפחות בשלב הרעיוני, תאפשר להתגבר על מגבלות חשיבה מסורתיות. זאת, על-ידי הגדרת תפישה מבצעית משותפת וכוללת שתכווין את בניין הכוח לעימות המוגבל שלא על-פי שיוך ארגוני בהכרח.

תורת הלחימה

העימות המוגבל – כקטגוריית משנה ראשית של המושג 'עימות', שוכנת לצד הקטגוריה ה'מלחמה' במובנה הספציפי והצר¹⁴ – 'זכאי' להתייחסות נפרדת בבניין הכוח. קל וחומר, בתורת הלחימה, שהיא הראשונה מבין חמשת הרכיבים השווים של בניין הכוח. בעימות המוגבל אנו יכולים להבחין בסימנים המעידים על הצורך החיוני בתורה משלה.

מהי תורת הלחימה?

התורה מבטאת את כלל הידע שהצטבר בתחום מסוים, בזמן נתון ובגזרה נתונה, לצורך יישום פרקטי ומבצעי המנוסח ברמה של כללים ועקרונות. את תורת הלחימה משלימים ומפרטים הטכניקה הקרבית והתרגולת. תורת הלחימה, על שלושת רכיביה צריכה לתת את התשובה לשאלה 'כיצד נלחמים?' על-פי התפיסה האמריקנית, למשל, התורה היא "פרסום מוסמך, אך אין הוא פקודה. המפקדים יפעילו שיקול דעת ביישום ההנחיות, למילוי משימותיהם."¹⁵ אין הכוונה כאן שהתורה אינה מחייבת, אלא מהיותה כללית המפקד אינו יכול להסתפק רק בה ולומר לפקודיו לפעול על-פי התורה. אלא, חייב הוא לפקוד פקודה שהיא מסמך מפורט וקונקרטי יותר מהתורה, בהתאם לנסיבות.

סימנים המעידים על חסך תורתי בעימות המוגבל:

פעילות קרבית המתבצעת בהיקף נרחב ובתכיפות גבוהה ללא גיבוי תורתי הם סימן מעיד על חסך תורתי. כאלה הם המחסומים, למשל. המחסומים בעימות המוגבל הם רכיב פעולה עיקרי במעגל היירוט. הם מתבצעים בשיטות שונות – יזום, פתע, נייד ונייח. המחסומים 'זכאים' לטכניקה קרבית משלהם, הבנויה מתרגולות קבועות, כמו המחסומים כך הפטרולים הגלויים והסמויים וכך המעצרים הם פעילויות שגרתיות האופייניות לעימות המוגבל.

כאשר פעילות של יחידה מתמחה הופכת לנחלת הכלל יש לעגן זאת בתורה

כתובה. יחידת 'דובדבן' התמחתה במעצרי מבוקשים. עם פרוץ 'גאות ושפלי' עלה הצורך הכמותי בביצוע מעצרים, כך שיחידה אחת לא יכלה לעמוד במעמסה. כל עוד הייתה זו התעסקות בלעדית של היחידה, והיא גם הכשירה את לוחמיה ופיתחה את התרגולות שלה – אזי לא היה חסך תורתי. כאשר, ביצוע המעצרים הפך להיות משימה של רוב היחידות האחרות, היה צורך לגבות זאת בתורת לחימה שתמצה את הניסיון והידע הרב שהצטברו ב'דובדבן'.

אי תאימות בהכשרות מעיד גם הוא על חסך תורתי. הכשרה צריכה להתבסס על תורה מוסמכת ומוסכמת. כאשר אין תורה כזאת, או אז כל גוף הכשרתי והדרכתי מלמד כמידת הבנתו ויכולתו, בעיקר על סמך ניסיון מזדמן של מדריכים.

פיתוח מושגים חדשים מעיד אף הוא על חסך בתחום התורתי. אם השפה התורתית הייתה נותנת מענה לצורך בשטח לא היו מתפתחים מושגים כמו: 'השתבללות', 'רקמה סופגת', 'נגיחה' ועוד. פיתוח מושגים הוא דבר מבורך ומעיד על יצירתיות ויוזמה כמענה לצורך אמיתי. יש להיזהר ולבחון כל פיתוח לגופו ולראות אם התורה הקיימת נותנת לו מענה, ואם המצאת המושג החדש לא מעידה דווקא על בורות ולא על חסך תורתי. מבוכה מושגית זו מעידה גם על המעבר הלא הרמוני שבין פרדיגמת החשיבה של המלחמה ה'ריגילה' לעימות המוגבל.

חוסר תקשורת בין דרגים יכול אף הוא להעיד על חסך תורתי. מח"ט המתדרך את פקודיו ובודק בשטח את תוצאות העשייה, ומגלה שפקודיו לא ביצעו את המוטל עליהם, טוב יעשה אם יברר את הסיבה לעומקה, לפני שיחליט שזוהי בעיה משמעתית.

חוסר תקשורת רוחבי בין-ארגוני יכול להעיד אף הוא על חסך תורתי. העימות המוגבל הוא לא נחלתו הבלעדית של הצבא. במחסום צבאי נוכל למצוא את חיילי צה"ל, לצד לוחמי מג"ב, שוטרי משטרת ישראל, נציגי משרדי ממשלה¹⁶ ושב"כ. לכולם מטרה משותפת, אולם שפה, נהלים ותרגולות שונים.

הסימן המעיד האחרון ברשימה זאת, הוא כאשר התורה הקיימת חורגת באופן משמעותי מהעשייה בשטח, כך שקשה אפילו לזהות את עקבותיה. לדוגמה, הדבר הכי קרוב למושג 'מחסום' בתורת הקרב של צה"ל, הוא ה-'מוצב המוגן'.¹⁷ התורה הקיימת מנחה את המפקד לנתח, לדוגמה, את דרכי הפעולה האפשריות של האויב. אין התורה רומזת למצב שהאויב יכול להגיע ליעדו גם במונית, כמו שקורה בעימות המוגבל. מפקד בשטח הנתקל בתופעה כזאת נעשה חשדן וספקן לגבי התורה ותופש אותה כלא רלוונטית. במצב כזה יש לכתוב תורה 'המדברת' יותר לנעשה במציאות. זאת, מבלי להמעיט בגנריות ובכלליות הנדרשים מתורה בסיסית.

התורה כביטוי מעשי לתהליך למידה

רווחת אמונה שהתורה היא יציבה ובלתי משתנה. בעימות המוגבל תהליך הלמידה ויישומו הוא אמת מידה משמעותית ליכולת להתמודד עימו בהצלחה. בעימות מוגבל, יש יתרון בלימוד ויישום מהירים דווקא לצד החלש יותר. זאת, בשל גודלו הקטן ומיקודו בצורת מלחמה אחת. הלמידה בעימות המוגבל מאופיינת בלמידה תוך כדי לחימה ולא דווקא לפנייה. מנגנון תורתי המלקט את המידע המצטבר, הופך אותו לידע ומתרגם אותו לתורה מחייבת, הוא המענה האמיתי בתחום זה. חוכמת התורה, היא למצות את מה שקרה וקורה בעולם, בזמן אחר, בזמן הווה ובגזרות לחימה שונות, כל זה תוך מיקודו לצורך הנקודתי של כל מפקד ומשימתו, מבלי להעמיס עליו יתר על המידה. נושא זה הוא רחב יותר מהמצוין כאן, מתוך כוונה שהדברים לעיל יוכלו לשמש כבסיס לדיון נפרד בעניין.

היכן נוצר הידע?

האמירה הרווחת היא שהידע נוצר בשטח. ברוב המקרים אמירה זו היא נכונה. אולם, ידע שנוצר ואיננו מגובה במנגנון שילקט, יעבד ויפיץ אותו – כמו המנגנון התורתי – סופו שיתמססם ויהפוך רק לרכושו של זה שפיתח אותו. האפשרות השנייה לייצור ידע, היא דווקא ב-'מעבדת חשיבה'. ידע מסוג זה יכול להתפתח בכיוונים שהשטח לא מודע או לא נחשף אליו באופן בולט. תחום כזה הוא לוחמת המידע, המאפיינת את דפוס הפעולה התודעתית, הדומיננטי מאוד בעימות המוגבל. נקודת התורפה בפיתוח ידע 'מעבדתי', היא תהליך חלחולו והטמעתו בשטח. התורה היא המנגנון המתרגם את הידע שנוצר להנחיה ליישום, תוך הפעלת שיקול דעת של המפקד האחראי לביצוע משימה.

תורת לחימה לעימות מוגבל, על נספחיה המשלימים – טכניקות קרביות ותרגולות – היא מחויבת המציאות בצורת מלחמה סבוכה ומורכבת מעין זו. ככל שנאיר בידע מתאים את עלטת הבורות האופפת את המפקד הקרבי, כך יגדלו סיכוייו להצליח במשימתו. התורה חייבת לתת מענה לכל דפוסי הפעולה. מכאן, שהיא נחלתם המשותפת של כלל הארגונים השותפים לעשייה. על התורה להיות כתובה, עדכנית, משותפת ומתואמת לכלל הגופים, כאשר כל גוף מפרט אותה לצרכיו הייחודיים.

תמהיל הכוח

סוגיית תמהיל הכוח, היא הבעייתית ביותר ליישום בעימות המוגבל, מפני שהיא דורשת את 'החלקת' המרחב הארגוני, לפחות התפיסתי, באופן הבוטה ביותר. תמהיל

הכוח חייב לכלול את הרכב כוח-האדם המתאים לתפקידים ולכשירות הנדרשים, במסגרות ארגוניות ייעודיות.

דיון תיאורטי מעמיק על הכוחות המזוינים בעידן הפוסט-מודרני נערך ע"י מוסקס, ויליאמס וסגל.¹⁸ הטענה העיקרית של שלושה היא כי דמוקרטיה מערבית מפותחות עוברות מדגם של ארגון צבאי מודרני לפוסט-מודרני. הם זיהו חמישה תבחינים עיקריים לשינוי ארגוני בצבא פוסט-מודרני. לפחות שלושה מהם מתאימים למקרה של מדינת ישראל בעימות המוגבל הנוכחי: החדירות ההדדית הגוברת בין התחום הצבאי לאזרחי; צמצום ההבדלים בתוך הכוח הצבאי עצמו בין הלוחמים הקלאסיים לתומכי הלחימה; והמעבר מניהול מלחמות למשימות שאינן נחשבות לצבאיות במובן המסורתי.¹⁹

סימפקין, שקדם לדיון זה, היה קיצוני וחרף יותר וביטא עמדה זו ב'אי שמישותם של הכוחות הסדירים'. כאשר הכלל שהוא קבע לכך היה:

כוחות סדירים נחשבים ל'אי שימושיים' כאשר הצלחה צבאית כוללת עלולה להביא בסופו של חשבון לנזק פוליטי-כלכלי.²⁰

אין תופעה זו מבשרת את קיצם של כוחות אלה, מפני ש'שמישותם' לצורכי הרתעה משמש בכוח עדיין קיימת, אולם, יש לדון בתמהיל, בהרכב ובמינון הכוח העתידי.

הדילמה העיקרית בתמהיל כוח, היא האם לבנות יחידות שכל ייעודן הוא עימות מוגבל או שמא עלינו לבנות יחידות ורסטיליות, המתאימות לשתי צורות המלחמה. החשש העיקרי, הוא מההשקעה הרבה הטמונה בכך. תקל עלינו העובדה שהעימות המוגבל, על גווניו השונים, נמצא גם בצורת המלחמה הקונבנציונאלית – לפניה, במהלכה ולאחריה. הדילמה השנייה, היא ההתמחות הנדרשת בכל צורת מלחמה.

המענה העיקרי לדילמות אלה, המוצג כאן, הוא **בניית כוח ליבה לעימות המוגבל ובניית כוח ליבה למלחמה הקונבנציונאלית**. כוח הליבה יתוגבר ויתרחב, על-פי הצורך, באמצעות כוח דו-תכליתי, שכשירותו ללחימה, יחסית לכוחות הליבה, בשתי צורות המלחמה העיקריות תהיה מופחתת. גם כאן, ההשקעה בכוח ליבה לעימות מוגבל תהיה כדאית, אם נניח שגם בעת מלחמה 'רגילה' נידרש לכוחות המתמחים בעימות מוגבל. אפיון תמהיל הכוח על-פי מעגלי המענה יסייע בפריצת המסגרת הארגונית-חשיבתית.

במעגל ההרתעה, בניין הכוח הקונבנציונאלי אינו נותן מענה. אדרבה, הוא דווקא דוחק את הצד החלש לצורת מלחמה של עימות מוגבל. בהרתעה, הנכונות להפעיל את הכוח ויכולת הספיגה הצבאית והחברתית הם העיקר, ולפיכך לא נדון במעגל זה.

מעגל המניעה והסיכול, מזהה בעיקר עם הלחימה המובהקת. לחימה זו מאופיינת כגלויה וסמויה, רחבת היקף או נקודתית. המייחד מעגל זה, הוא הצורך במודיעין מדויק מחד גיסא והכרה אינטימית עם השטח, האוכלוסייה, מנהיגיה ואורחות חייה מאידך גיסא. לפיכך, במעגל זה צריכים לפעול כוחות ליבה המתמחים בעימות מוגבל.

כוח הליבה בעימות מוגבל צריך להתבסס על גרעין גדול של לוחמים בשירות קבוע ומתמשך, ללא מגבלה ארגונית.²¹ טבעו של העימות המוגבל ותכונותיו, משכי ההכשרה הארוכים והיכרות מעולה עם השטח והאנשים דורשת זאת. הגעה למסה קריטית בעת התפרצות, מחייבת את הרחבתו של כוח הליבה. ההרחבה יכולה להיות באמצעות גדודי הסיור של חטיבות החי"ר. לשם כך יש להשקיע בהם, להכשירם, ולהתאימם למשימה זו. ההשקעה העיקרית צריכה להיות בתמהיל של לוחמי קבע מול סדירים, עקב משך ההכשרה וההתמחות הנדרשים. אם תתבצע השקעה זו, ניתן יהיה לדרוש מיחידות אלה להיות כוחות דו-תכליתיים עם התמחות גבוהה.

בשלב הבא של ההתרחבות ישולבו הגדודים הסדירים – כוחות דו-תכליתיים בעלי כשירויות מופחתות. כוחות אלה יופעלו בעיקר כאשר ייוצר הצורך להפעיל כוחות גדולים, ובעיקר למשימות לחימה. כוחות המילואים ישמשו רק כעתודה ותגבור לכוחות הסדירים, וגם זאת רק למשימות לחימה מובהקות ולא למשימות שיטור וכשאין ברירה אחרת. במעגל זה כמעט לא נמצא, באופן בולט, כוחות שיטור ומנהל, אלא בתפקידים מסייעים.

מעגל היירוט, שתכליתו למנוע ממפגע להגיע ליעדו מאופיין בפריסת כוחות גדולה ובדפוסי פעולה מגוונים של לחימה, שיטור ומינהל. לפיכך, לפעולות השגרתיות והרחבות של מעגל זה יש צורך בכוחות גדולים יחסית, אולם בעלי כשירויות מופחתות מהיבט של עימות מוגבל. במסת הכוחות חייבים להיות בעלי תפקידים מומחים. הארגון המתאים יותר מצה"ל לטיפול ברוב מאפייני העיסוק במעגל זה, הוא משטרת ישראל. אולם, בגלל אופי העימות המוגבל הפעולה המשטרתית כאן מהולה בלחימה. לפיכך, יש להשקיע בבניית כוח משטרה לוחם, כדוגמת משמר הגבול המתאים באופן בסיסי לכך.²² מקור כוח-האדם צריך ויכול לבוא על חשבון חלוקת משאבים כוללת בין צה"ל למשטרת ישראל, תוך התאמה למשימות הצפויות.²³ פעולות הלחימה הנקודתיות יתבצעו על-ידי יחידות מכוח הליבה של העימות המוגבל.

יישומו של רעיון זה יכול להתבטא, לדוגמה, בהקמת כוח משטרה לוחם למחסומים הקבועים והניידים. בכוח זה יהיו גם בעלי תפקידים בתחום המינהל האזרחי והלוחמה התודעתית. משימה כזאת, גוזלת כוחות רבים מצה"ל, אינה מטבעו

של ארגון לוחם, ואין לצה"ל כל יתרון מובהק בתחום זה. ההיפך הוא הנכון, מוטב להכשיר שוטר למשימות לחימה, פשוטות יחסית, מאשר לוחם למשימות שיטור. דוגמה נוספת, היא הקמת כוח להגנת יישובים פעילה, על בסיס מתנדבים בשכר מהיישובים עצמם.²⁴

הקמת כוח ליבה מתמחה, התרחבותו האפשרית כמענה להתפרצות, וראייה מחודשת ויחלקה של חלוקת משאבי כוח-האדם, הם תמצית תמהיל הכוח המוצע כאן. כוח הליבה המתמחה בעימות מוגבל יתבסס על לוחמים בקבע. כוח הליבה למלחמה כוללת יתבסס על צבא המילואים. הגדודים הסדירים יהיו דו תכליתיים, עם כשירויות מופחתות. הרחבת כוח הליבה, כדי לתת מענה להתפרצויות אפשריות, תתבסס בעימות המוגבל, באין ברירה אחרת, על כוחות דו-תכליתיים ומילואים. הקמת כוח משטרה לוחם וכוחות הגנה מרחבית מתנדבים ופעילים יסייעו במיצוי הכוח הלוחם לייעודו המקורי.

מבנה וארגון

קיימות דילמות שונות ורבות בתחום מבנה הכוח וארגונו ללחימה בעימות מוגבל.²⁵ בחרתי לבחון כאן את סוגיית מהותה של עוצבת היסוד בעימות המוגבל. הגדרת עוצבת היסוד אמורה לבטא את המענה הארגוני למהותו הייחודית של העימות ולטבעו.

עוצבת היסוד במלחמה קונבנציונאלית בצה"ל היא האוגדה. על-פי הגדרתה, עוצבת יסוד היא: "המסגרת הארגונית הלוחמת הגדולה בכוחות השדה, שתקנה קבוע, ושפועלת בשלמות אחת."²⁶ על מנת שמסגרת ארגונית תכונה עוצבת יסוד עליה לרכז תחת פיקוד אורגני אחד את כלל מאמצי הלחימה (תמרון, מודיעין, סיוע קרבי וסיוע מנהלתי), לצורך ביצוע אוטונומי ורצוף של משימה טקטית. בעימות המוגבל **החטיבה המרחבית** (החטמ"ר) ממצה את אמות המידה העיקריות לעוצבת יסוד²⁷ זאת, בתנאי שהפירוש לכל אמת מידה יהיה גמיש דיו.

אי רלוונטיות הדיוויזיה כעוצבת יסוד נידון בהרחבה ע"י סימפקין עוד בשנת 1984.²⁸ בחיבורו צופה סימפקין את תהליך הפיתוח וההרחבה של הכוחות המיוחדים, עד להפיכתם לציר המרכזי של כוחות היבשה. הסיבות העיקריות אותן מונה סימפקין השוללות את המבנה האוגדתי הן: אי יכולת ספיקת שטח בלתי מאובטח לקלוט לתוכו מסגרת הגדולה מחטיבה; תהליך האיזון בין יכולת התמרון לאש; וגודל הדיוויזיה ביחס לתלותה ברכבת אווירית ככוח התערבות.

גם הטופלרים, שדנו בסוגיה זו, צפו את קיצה של האוגדה: "...הולך וקרב היום

שבו חטיבת הגל השלישי עתירת ההון, המונה 4,000 עד 5,000 חיילים, תהיה מסוגלת לבצע מה שהצריך בעבר אוגדה שלמה...²⁹ כך גם נשיא ארצות-הברית, ג'ורג' וו' בוש בהנחייתו ל'השתנות' (Transformation) הצבא אינו מקדש את גודל הכוח: "...כוח עתידי שלא יוגדר דווקא על-פי גודלו אלא על-פי ניידותו וזריזותו, כוח שקל יותר לפרוס ולקיים, הנשען יותר על יכולת חמיקה, נשק מדויק וטכנולוגיית מידע."³⁰

הניסיון הרוסי, כלקח ממלחמת אפגניסטן הביא אותם למסקנה דומה. במהלך המלחמה ערכו הסובייטים ניסויים בדגמים שונים של ארגון יחידתי. תכלית הניסויים, הייתה לקבוע את המבנה והארגון האופטימאליים של הכוח, כאשר הוא בא להתמודד בהתמודדות עממית, תוך שמירה מרבית על עצמאותו. המסקנה מניסויים אלה, היא "שילוב חדש של קורפוסים הפוקדים ישירות על חטיבות רב חילות כמערכת התמרון בשדה קרב בלתי קווי, ואוגדות... ללחימה קונבנציונאלית שמטרתה לכבוש שטח."³¹

מדוע החטיבה המרחבית?

החטיבה המרחבית בעימות המוגבל מאופיינת בכך שהיא מכילה בתוכה את כלל המרכיבים המייצגים את **ארבעת דפוסי הפעולה העיקריים** בעימות: הלחימה; השיטור; המינהל האזרחי; והפעולה התודעתית. בו-בזמן, היא מכילה גם את **מעגלי המענה העיקריים**: הסיכול והמניעה; היירוט; וחלק ניכר מההתגוננות הפסיבית. החטיבה המרחבית מקיפה, בדרך כלל 'בעיה מבצעית' שלמה. היא מכילה בתוכה מרכז עירוני פלסטיני, המהווה את לב רקמת החיים ה'רגילים', את גופי הטרור ואת השילוב ביניהם.

גורם מהותי נוסף, המאפיין את החטיבה המרחבית בעימות המוגבל, הוא שהיא פועלת כגוף האוגר את המידע המצטבר בגזרתו, לפחות, ומתרגם אותו לידע מבצעי. ידע זה נטען מחדש ביחידות הביצוע השונות והלא קבועות בגזרה תוך התאמה ספציפית לצורכיהן. פעולה זו מתבצעת באמצעות תוכניות מבצעיות, פקודות, תדריכים וחניכה קבועה.

מפקדת החטיבה המרחבית צריכה להוות מסגרת קבועה, המכילה בתוכה את כלל האלמנטים המייצגים את דפוסי הפעולה בעימות המוגבל. בתקופת לחימה, על בעלי התפקידים העיקריים לשהות בתפקידם זמן ממושך ואפילו כפול מהרגיל, על מנת שימצו את הידע המצטבר.³²

החטיבה המרחבית, בעימות המוגבל, תחזיק כוחות קבועים ללחימה, שיטור, מנהל ותודעה. אלה יהיו כוחות אורגאניים בחטיבה, שיעודם הבלעדי הוא העימות

המוגבל. הכוחות ימצו את הרעיון של שלמות המאמצים השונים בכפיפה פיקודית אחת ושלמה.³³ יחידות הביצוע לא ייבנו כעוצבות יסוד, וכל אחת מהן תמצה את ההתמחות המקצועית שלה. כך, יחידת הלחימה, למשל, תיבנה ככוח ייעודי ללחימה בטרור בשיטת הגרילה. בעת הצורך תתוגבר החטיבה בכוחות דו-תכליתיים, שאותם היא תטען בידע המצטבר אצלה. המשימות שיוטלו על כוחות אלה יותאמו לכשירות אליהן הם הצליחו להגיע בהכנה מתאימה. רק באין ברירה אחרת, יצוותו לחטיבה כוחות המיועדים למלחמה קונבנציונאלית. במקרה כזה, יש להפעילם רק בהתאם לכשירותם, וככל היותר למשימות לחימה מובהקות.

גבולות הגזרה של החטיבה המרחבית ייקבעו על-פי היקף הבעיה המבצעית השלמה עימה היא צריכה להתמודד, במגבלות של מוטת שליטה סבירה. טכניקה זו תאפשר את קיום אמת המידה לעוצבת יסוד של מסגרת טקטית מיטבית ושלמה. החטיבה המרחבית כעוצבת יסוד תפיק את מרב היתרונות הטמונים בהכרה אינטימית של גזרה קבועה, הנחוצה כל כך בעימות מוגבל ואת היתרון בהפעלת יחידות ביצוע קבועות ומתמחות. הפער שייווצר כתוצאה מהצורך בהרחבת סדר גודל הכוחות יגושר באמצעות הטענת הידע מהחטיבה המרחבית והכנה מתאימה. חטיבה כזאת, שתבנה אל מול בעיה מבצעית שלמה, תאחד בכפיפות פיקודית את כלל המאמצים המתמודדים אל מול האיום הנוצר לפחות במעגל המניעה, הסיכול, היירוט וחלק מההתגוננות הפסיבית.

אמצעי לחימה

פיתוח אמצעי לחימה והצטיידות בהם מהווים, בדרך כלל, את ההשקעה התקציבית המשמעותית לבונה הכוח, ומכאן ההתלבטות הרבה בנושא. הפתרון המיוחל, הוא לפתח אמצעים ורסטיליים לשתי צורות המלחמה ולהצטייד בהם, או לכל היותר להתאים אמצעים ממלחמה קונבנציונאלית למלחמה בעימות מוגבל.

כמו בשאר רכיבי בניין הכוח, גם כאן הצעתי היא להפנים את העובדה שעומות מוגבל היא צורת מלחמה הדורשת התייחסות נפרדת. יש להשקיע באמצעי הלחימה הייעודיים לעומות המוגבל במקביל לאחרים – לפחות לאותם כוחות ליבה המיועדים ללחימה בעומות זה. שינוי נקודת ההתבוננות תאפשר לנו גם להתאים ציוד לחימה מעומות מוגבל למלחמה קונבנציונאלית. בדרך כלל, אנו נוהגים לתכנן מהכיוון ההפוך. כך נוכל למצוא, למשל, אפוד מגן קרמי העובר הסבה והתאמה לאפוד מגן רגיל, רכב מוגן ירי המיועד לעומות מוגבל ה-ימתקלף מהמיגון הכבד שלו, על מנת להכשירו לנהיגת שטח במלחמה רגילה ועוד.

נקודת מבט כזאת תאפשר גם להצטייד במסה מתאימה של אמצעי לחימה ייעודיים. פיתוח של אמצעי לחימה והצטיידות בכמות מזערית אינה נותנת מענה לצרכים מתרחבים ולטבע העימות המוגבל. לעיתים נראית הצטיידות מעין זו כיציאה ידי חובת הרגעת המצפון ותו לא. מסת אמצעי הלחימה נדרשת בעיקר עקב אופי הלחימה במעגל המניעה והסיכול, המחייב לחץ מתמיד ורצוף כדרך פעולה אפקטיבית. היכולת הורסטילית של חלק מהאמצעים יקל על קבלת החלטת ההצטיידות בכמות רבה יותר לשימוש של כוחות הליבה ואף של חלק מהכוחות הדו-תכליתיים.

בכל דרך, לא ניתן יהיה להתחמק מהשקעה מתאימה בצידוד שכל ייעודו ותכליתו הוא רק העימות המוגבל. הדוגמאות לכך הן רבות: אמצעים לפיזור הפגנות; אמצעי אל הרג; אמצעים מגוונים לזיהוי חומרי נפץ; אמצעי תיעוד; ועוד.

התאמת מערכות נשק קיימות, המיועדות למלחמה 'רגילה', ללחימה בעימות מוגבל, היא הדרך המועדפת והזולה יותר. נקודות התורפה בשיטה זו הן: חשיפת יכולות שאין כוונה לחשוף אותן בשלב זה של העימות; ושחיקה מוגברת של האמצעים.

בנתח ההשקעה התקציבי של אמצעי הלחימה וההצטיידות בהם, יש לשמר את האזיון בין כלל מעגלי המענה. מתוך הבנה ברורה שלא נצליח לסכל, למנוע וליירט באופן מוחלט, עלינו להשקיע גם בהתגוננות פסיבית של האוכלוסייה האזרחית, לדוגמה – לפחות, באותה רמת התייחסות שאנו נותנים למעגלים האחרים, ללא הבחנה של השתייכות ארגונית כזאת או אחרת.

הכשרות, אימונים ותרגילים

יש להגדיר את הייחודיות של העימות המוגבל ואת הכשירויות הנדרשות ללחימה בו. כשירויות אלה יהוו את הבסיס להכשרת כוח הליבה לעימות המוגבל וישמשו כתוספת מתחייבת לכוח הדו-תכליתי. ההכשרה הייעודית לעימות המוגבל צריכה להתבצע בבסיס הכשרה מרכזי לכל הכוחות הייעודיים, ללא הבחנה בשיוך הארגוני המקורי שלהם. זאת, בנוסף להכשרתם הבסיסית והמקצועית ביחידות האם.

האימונים והתרגילים צריכים להיבנות על-ידי מפעילי הכוח, רצוי אפילו על-ידי החטיבות המרחביות הקולטות, במידת האפשר. אימון ותרגול של כוח לגזרה ולמשימות ספציפיות רק יבטא את הטענת הידע המצטבר של החטיבה לכוחות הנקלטים.

התרגול, מעבר למיומנות המתבקשת, צריך להעניק את הכלים להסתגלות

למצבים משתנים במהירות – מדפוס פעולה של שיטור ללחימה; מפעילות לחימה מובהקת לפעילות 'לחימה בנוכחות מצלמה'; וכד'. על ההכשרה לקחת בחשבון את ההכנה הפיזית לצד ההכנה הנפשית בהתמודדות עם המצבים הבעייתיים שמציב העימות המוגבל.

דפוס הפעולה התודעתית, הוא מרכיב חיוני בעימות המוגבל. תחת הכותרת של דפוס זה אפשר להכיל ולהגדיר באופן כללי את כל אותם גורמים התורמים להכרעה ואינם פעולות לחימה ממשיות. לוחמה תודעתית תכיל בתוכה רכיבים של לוחמה פסיכולוגית, תקשורת והסברה. העיסוק הנרחב בתחום זה נובע מטבעו של העימות המוגבל וההבנה שההכרעה בו היא בעיקר תודעתית. תחום התודעה חייב לקבל מענה בהכשרה מתאימה, המתבססת על תורה ומבנה ארגוני תואמים. דפוס הפעולה התודעתית צריך להעצים באורח מרבי את תוצאות הלחימה הפיזית ולתעל אותן למקומות שאנחנו מעוניינים בהם. אין טעם לכבוש את כל מחנות הפליטים, אם אפשר לכבוש אחד או שניים ודרכם לעצב את התודעה שגם מחנה פליטים אינו יכול לשמש כעיר מקלט עבור טרוריסטים. תפקיד הפעולה התודעתית להשיג אפקט זה.

סיכום

העימות המוגבל, כצורת מלחמה, שבה אנו עוסקים בשנים האחרונות יותר מהמלחמה ה'רגילה', מחייב תכנון של בניין כוח שיהיה מסוגל להתמודד באתגרים הייחודיים לצורת מלחמה זו. בניין הכוח למלחמה קונבנציונאלית, לא מכיל בתוכו, באופן אוטומאטי את המוכנות לעימות המוגבל. מורכבות העיסוק בבניין הכוח וייחודיות העיסוק בעימות מוגבל יוצרים תשלובת הדורשת בירור מעמיק.

פירוק תשלובת זו ל**מעגלי מענה**: הרתעה; מניעה וסיכול; יירוט; התגוננות פסיבית; והכרעה כוללת, המצטלבים בתורם עם **דפוסי פעילות**: לחימה; שיטור; מנהל; ותודעה – יכולים לסייע מתודולוגית לבירור הנושא. פירוק זה יכול לסייע, גם, ב'החלקת' המרחב התפישתי ודילוג מעל המשוכות הארגוניות המעכבות יצירתיות ומקוריות, הדרושים כל כך בעימות המוגבל.

כתיבת תורת לחימה אחודה, עדכנית ומתואמת בין הארגונים השונים, היא הנדבך הבסיסי לבניין הכוח. הנדבך הבא, הוא **הקמת כוח ליבה ייעודי לעימות מוגבל**, המתמחה בלוחמת גרילה כנגד טרור, המתוגבר בכוח דו-תכליתי, כאשר כוחות המילואים משמשים כגיבוי ועתודה למשימות הלחימה. ארגון הכוח יתבסס על **החטיבה המרחבית**, המהווה מערכת טוענת ידע ועוגן תפישתי לכוחות נקלטים. השקעה באמצעי לחימה ייעודיים לעימות המוגבל, ובכמות המתאימה, היא הכרחית.

זאת, תוך חיפוש דרכים להסב ולהתאים אמצעי לחימה אלה מעימות מוגבל ולהתאימם למלחמה קונבנציונאלית. הגדרת כשירויות ברורות לעימות המוגבל יהוו את הבסיס להכשרת כוחות נאותה. תרגולם במסגרת החטיבות הקולטות ימצה את הידע המצטבר, העדכני והרלוונטי לכוח. פיתוח דפוס הפעולה התודעתית, יעצים באורח מרבי את התוצאות שהושגו בדפוסי הפעולה הפיזיים ויתעל אותן לכיוון הרצוי לנו.

המענה הכולל לבניין הכוח צריך להיות בידי המדינה,³⁴ קל וחומר בעימות המוגבל. שם, המרכיב הצבאי בין רכיבי המענה האחרים הוא אמנם משמעותי אך לא בלבדי. חלוקת המשאבים הלאומית צריכה להיות על-פי **מעגלי המענה** ולא על-פי החלוקה הארגונית המסורתית.

הערות:

- * מאמר זה הוא חלק מקובץ בנושא העימות המוגבל המתוכנן להתפרסם בהוצאת 'מערכות'.
- ¹ אני מודה לאלוף עמוס ידלון, לאל"ם דני דויד, לסא"ל שלמה הומינר, לסא"ל חגי גולן, לאל"ם עופר דביר, לסא"ל עידו הכט, לסא"ל (מיל) דובי קליגר לסא"ל (מיל) צבי עופר על הערותיהם, הארותיהם, הפנייה למקורות נוספים והרחבת הדעת והיריעה בנושא הנדון.
- ² מתוך נאומו של ראש השב"כ, אבי דיכטר, בכנס הרצליה ב-16 בדצמבר 2003, כפי שצוטט ב'מעריב' מיום ד' 17.12.2003, עמ' 2-3.
- ³ מ-30 בספטמבר 2000 ועד 31 בדצמבר 2003 נהרגו 904 בני אדם במדינת ישראל בעימות עם הפלסטינים, במה שמכונה 'גאות ושפל'. מתוכם: 633 אזרחים ו-271 אנשי כוחות הביטחון. נפצעו 6,050 אנשים. בצד הפלסטיני נהרגו 2,540 בני אדם ונפצעו למעלה מ-20,000 אנשים.
- ⁴ בניין הכוח הוא רק אחד מחמשת תחומי התפקוד הכלליים של צבא לצרכי מימוש ייעודו כארגון לוחם. התחומים האחרים הם: הפעלת הכוח; הכנת הכוח; הכנת תשתית ומרחב; וקיום הכוח. מכאן, שמאמר זה מתייחס רק לרכיב תפקודי אחד.
- ⁵ המחשה למתח והבעייתיות בין שתי קטגוריות המלחמה אפשר לראות בחקיקה האמריקנית. בספטמבר 1996 נחקק בארצות-הברית חוק ה-QDR (Quadrennial Defense Review), הדורש מכל ממשל חדש לבחון כל 4 שנים את מדיניות הביטחון הלאומי לאופק של 20 שנה. הדו"ח מוגש לקונגרס ע"י מזכיר ההגנה כאשר הוא נדרש להתייחס ל-14 נושאים שהחמישי שבהם הוא: "ההשלכות של מבצעים שאינם מלחמות על מבנה ומוכנות הכוח ללחימה עתירת עוצמה". מתוך: "בחינת תהליך התכנון האמריקאי" בהוצאת אג"ת/מנת"ס, מאי 2002. עמ' 11.
- ⁶ טכניקה תחבולנית מופעלת בהצלחה על-ידי יחידות צה"ל במלחמתם בטרור.
- ⁷ אל"ם (מילי) שמואל ניר (סמו) ז"ל נדרש להבחנה בין האסטרטגיה של עימות מוגבל מול זו של המלחמה, כשבמלחמה האסטרטגיה היא הכרעה צבאית באמצעים צבאיים מובהקים ואילו בעימות המוגבל האסטרטגיה היא "התשה", הכרעה תודעתית של החברה תוך הסתייעות באמצעים צבאיים". (בתוך: **העימות המוגבל – קובץ מאמרים**, בהוצאת פנימית של צה"ל. הוא אף טבע את המונח

"תמרון הדעת" בהשוואה לתמרון הפיזי. (שם, עמ' 50); אבי קובר, מנתח בבהירות ולעומק את המושג "הכרעה", במחקרו **הכרעה – הכרעה צבאית במלחמות ישראל – ערב** (הוצאת "מערכות", מהדורה שנייה – פברואר 1996, עמ' 33-34). הוא מיישב את הסתירה לכאורה בין התשה להכרעה ומדגיש את קיומו של רכיב הרצון, במינון משתנה, אל מול רכיב היכולת. (שם, עמ' 26-28).

⁸ חלוקה עקרונית ודומה אפשר למצוא בהתמודדות מדינת ישראל מול איום הטק"ק. ראה: אביעזר יערי, "התגוננות העורף מול האיומים עליו", בתוך: חגי גולן (עורך), **מרקם הביטחון**, הוצאת "מערכות", ת"א, 2001. עמ' 205-206.

⁹ בהמשך לדוגמה לעיל של איום הטק"ק העיראקי, הרי שהתערבות ארצות-הברית ועלות בריתה בעיראק הסירה מעל מדינת ישראל את איום הטק"ק העיראקי מבלי שהיא נדרשה לכך. כך, הכרעה כללית יכולה להיות מושגת באמצעות מעורבות חיצונית.

¹⁰ על רקע תפיסה זו מפרש ומסביר אדוארד לוטוואק בספרו **האסטרטגיה רבתי של האימפריה הרומית**, עמ' 18-19, את ההתעקשות, הנחישות וההשקעה של האימפריה הרומית בהבסת לוחמי מצדה גם לאחר שניצחו למעשה את 'מלחמת היהודים'.

¹¹ האבחנה במקרה זה של התגוננות פסיבית, של יעדי גרילה וטרור, היא קריטית בהיבט של הקצאת משאבים, כמותם והיקפם. יעדי הגרילה הם בעיקר מוסדות השלטון ובכללם הצבא. הטרור מכוון לכל יעד אפשרי, ובעיקר אזרחים חפים מפשע.

¹² במדינת ישראל מטיל חוק ההתגוננות האזרחית (התשי"א – 1951) על ראש הג"א הכפוף לשר הביטחון את האחריות, במעמד של קצין חיל ראשי, לכל תחומי ההתגוננות בעורף. את התפקידים שהוטלו על הג"א מבצע כיום פיקוד העורף. חוק הג"א נחקק בתפיסה של הסדרת המשך מהלך החיים התקין במדינה במצבי מלחמה ומזעור נזקים אפשריים. למעשה, הטרור המסיבי, המאפיין את העימות המוגבל הנוכחי, אינו מקבל מענה בחוק הג"א.

¹³ על-פי עפרה גרייצר במאמרה "ביצרון וחדירה ארוכת טווח" ("מערכות" 392, דצמבר 2003, עמ' 47): "רישיות והחלקה הם מושגים... המבטאים דיאלקטיקה תרבותית בגישה למרחב. רישיות מבטא גישה היררכית, מגדירה, משמרת. החלקה מבטאת פריצה של גבולות הפרדיגמה ודינאמיות כבסיס לשינוי... שתי המגמות או הגישות האלה לנוכחות במרחב הן ניגודים משלימים..."

¹⁴ צה"ל למעשה קיבע המשגה זו בפרסום תורתי פנימי מחייב, **העימות המוגבל**. בפרסום זה ה'מלחמה' והעימות המוגבל הן שתי קטגוריות משנה ראשיות של המושג 'עימות'.

¹⁵ על-פי התפיסה האמריקנית, כפי שהיא מצוטטת כאן מתוך המבוא ל:"תורת המבצעים המשותפים (הרב זרועיים) של צבא ארצות-הברית – 1993".

¹⁶ נציגי משרדי ממשלה יכולים להיות גורמי המינהל האזרחי, המייצגים את הממשלה, בין אם זה כתוצאה מפעילות הומניטארית לסיוע במעבר אנשים ובין אם זו יחידת הפיקוח של משרד החקלאות, האמורה לבקר ולפקח על תנועת בעלי חיים משני צידי הקו הירוק.

¹⁷ ראו: **תורת הקרב – כרך ב'**, 1963. מסמך פנימי של צה"ל.

¹⁸ Mosks C. Charles, Williams John Allen, Segal R. David, "Armed Forces after the Cold War", in: "The Postmodern Military", Oxford University Press, 2000. pp.1-13.

¹⁹ שני התבחינים הנוספים שאינם מתאימים בשלב זה למדינת ישראל הם: ניצול כוחות צבא למשימות

בינלאומיות המוטלות על-ידי גופים מחוץ למדינה עצמה; והבינאום של כוחות הצבא עצמם, כפי שאנו עדים לה בעיקר במדינות החברות בנאט"ו.

²⁰ ריצ'רד סימפקין, **מרוץ אל העתיד – מחשבות על המלחמה במאה ה-21**, תרגום: יורם שדה, עריכה: צבי עופר. 'מערכות', ת"א, 1999. פרק 18: 'השימושיות' של כוחות סדירים, עמ' 341-356. הספר יצא לאור באנגלית בשנת 1985.

²¹ כוחות מסתערים, לדוגמה, קיימים בצה"ל – יחידת 'דובדבן' – ובמג"ב – יחידת מסתערים. בעוד הראשונה מתבססת בעיקר על חיילים סדירים, משופעת השנייה בלוחמים בשירות קבע. איחוד משאבי המסגרת ימצא טוב יותר את הפוטנציאל הטמון בהן.

²² תופעה זו התקיימה בפיקוד המרכז כמענה ללקחי אירועי 'מנהרת הכותל' מספטמבר 96. הלקח בהקשר זה היה שיש לבנות את מג"ב ככוח דו תכליתי, הן למשימות שיטור והן ללחימה. להגדרה זו יש משמעויות כבדות בבניית הכוח: אמצעי לחימה אחרים, הכשרה, מיון האנשים וכד'.

²³ בעניין זה קיימת סוגיה חוקית ומשפטית שיש לפתור אותה. כוחות משטרת ישראל הפועלים תחת ממשל צבאי – מקבלים את מקור סמכותם מאלוף הפיקוד. קיימות שתי חלופות: כוחות משטרה הפועלים באופן עצמאי; או כוחות משטרה הפועלים תחת צה"ל, כפי שזה קורה כיום.

²⁴ שיטה זו מיושמת באופן ניסיוני וחלקי בפיקוד המרכז. נקודת התורפה העיקרית שלה היא עלותה הגבוהה. אולם, יש לבחון אותה יחסית להשקעה אלטרנטיבית בכוחות מילואים.

²⁵ שאלות נוספות שאפשר לדון בהן, הן המבנה והארגון של כל יחידת ליבה לעימות המוגבל, על גווניה השונים, כמו: יחידת לחימה, יחידת שיטור, יחידת מנהל וכד'. סוגיה בפני עצמה היא המבנה והארגון הפנימיים של יחידה בעימות מוגבל. השאלה מיהו צוות הקרב, או בלשונו של שמואל גורדון: "מיהו המולקולה של העוצבה הלוחמת? כיצד היא בנויה ומאורגנת? מהי שיטת פעולתה ועוד." על רעיון 'המולקולה' ראה: שמואל גורדון, **קשתו של פאריס**, ספריית פועלים, ת"א, 1997. עמ' 126.

²⁶ על-פי "המילון למונחי צה"ל", אג"ם-תוה"ד, 1998. עמ' 473.

²⁷ חזוק ותיקוף לדעה זו התקבלה גם מהרמטכ"ל שקבע: "...שעוצבת היסוד בלחימה בזירה הפלסטינית היא החטיבה".

²⁸ סימפקין, **מרוץ אל העתיד**, עמ' 349.

²⁹ טופלר אלוין והייד, **מלחמה ואנטי מלחמה**, עמ' 94.

³⁰ p. 3, "Transformation Planning Guidance", Department of Defense USA, April 2003.

³¹ "לקחי הלחימה הסובייטית באפגניסטן", סיכום מתוך הספר: **ניתוחי אירוע טקטיים**, בהוצאת האקדמיה ע"ש פרונה, מלווה בהארות והערות מומחי צבא ארצות-הברית (1989). בתוך:

תצפית – הלכי מחשבה בצבאות העולם – עימות מוגבל.

³² משכי תפקידים קצרים של קצינים אמריקנים בוייטנאם (מחצית השנה, מול משך שירות של שנה לחיילים) אובחנו כרעה חולה שהביאה למשבר משמעותי בפיקוד הזוטרי ולמשבר אמון בין החיילים למפקדיהם, עד למקרים קיצוניים של פגיעה פיזית באותם קצינים. ראה: גבריאל א. ריצ'ארד, סאוואגי ל. פול, **משבר בפיקוד**. תרגום: עליזה נצר, משרד הביטחון – ההוצאה לאור. ת"א, 1981. עמ' 19.

³³ מובן מאליו, שברעיון זה מסתתרת הבעייתיות של ארגונים שונים המספקים את הכוחות השונים. אולם, כפי שמאמר זה טוען כל הזמן, 'יהלקת' המרחב ופריצת המסגרות הארגוניות שיביאו לפריצת

המסגרת המחשבתית השמרנית, הם לב ליבו של המענה לעימות מוגבל.³⁴ הגדרת מילון צה"ל לבניין כוח היא: "כינון כוחה הצבאי של המדינה לקראת הפעלתו בשדה הקרב העתידי." דב תמרי מרחיב את ההגדרה: "בניין הכוח הצבאי – פירושו לא רק בניין צה"ל, אלא כלל העשייה והתכונות לאפשרות מלחמה – בתחומי האחראיות גם של משרד הביטחון ומשרדי ממשלה אחרים כמו התגוננות העורף, המערכת הרפואית בחירום, מלאים למלחמה ולזמן חירום, תכנון התשתית הלאומית כבישים, תקשורת, התיישבות – לפי צורכי הביטחון." (דב תמרי, "תפיסת הביטחון של ישראל", מתוך מסמך פנימי של צה"ל). במקרה שאנו דנים בו, דהיינו העימות המוגבל, יש לקבל את הפרשנות המרחיבה יותר של בניין הכוח.